

# Tomasz Błaszczyk

---

## Akcja Katolicka na Śląsku za rządów Kard. Adolfa Bertrama

---

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 12,  
169-179

---

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.

*Ks. Tomasz Błaszczyk*

## AKCJA KATOLICKA NA ŚLĄSKU ZA RZĄDÓW KARD. ADOLFA BERTRAMA

### Wstęp

Kulturkampf, który swoimi ustawami antyklerykalnymi spowodował ogromną dezorganizację życia Kościoła katolickiego, pomimo jednoznacznych intencji ustawodawców, przyczynił się do wzrostu świadomości religijnej i do aktywnego udziału katolików w obronie zagrożonej wiary. Wprawdzie do konsolidacji katolików doszło na fali rewolucji marcowej, która zapewniając związkom wyznaniowym wolność, zwłaszcza w sferze organizowania się, sprawiła że Kościół katolicki podjął szerokie działania na polu społeczno-charytatywnym oraz ekonomiczno-politycznym. Tym samym powstawały zrzeszenia katolickie, które zajmowały się szeroko rozumianą *caritas*, jak to było w przypadku Towarzystwa św. Wincentego à Paulo<sup>1</sup>. Nieobce było także zaangażowanie się Kościoła katolickiego w działalność społeczną, objawiającą się w zakładaniu zrzeszeń o charakterze stanowym i zawodowym, której podjął się ks. Adolf Kolping, założyciel Katolickiego Związku Czeladników<sup>2</sup>. Również mocno osadzona w realiach społecznych okazała się działalność zapobiegająca deformacji duchowej dzieci i młodzieży oraz nieobyczajności kobiet, której podjęli się śląscy ka-

---

<sup>1</sup> H. Bolzau, *Vinzenzverein und Caritasorganisation*, w: *Vinzenzgeist und Vinzenzverein. Festgabe zum hundertjährigen Bestehen des Vinzenzvereins*, red. H. Bolzau, Köln 1933, s. 49.

<sup>2</sup> Zob. T. Solski, *Życie i działalność błogosławionego Księdza Adolfa Kolpinga (1813-1865)*, Kraków 1999.

płani Robert Spiske<sup>3</sup> oraz Jan Schneider<sup>4</sup>. Ich działalność przyczyniła się do powstania nowych zgromadzeń zakonnych: jadwiżanek i marianek<sup>5</sup>. Istotnym głosem w rozwiązywaniu nabrzmiałych problemów społecznych była nauka biskupa Moguncji, Wilhelma Emmanuela von Kettelera. Będąc niekwestionowanym liderem kierunku społeczno-politycznego w rozwiązywaniu kwestii socjalnych oparł swój system ekonomiczno-społeczny na zasadach moralności chrześcijańskiej, postulując między innymi tworzenie związków zawodowych o charakterze resortowym oraz ekonomiczno-społeczny<sup>6</sup>. Szeroka działalność Kościoła katolickiego usprawniła także jego członków do politycznych działań, którzy zorganizowali się w partii Centrum, broniąc konstytucyjnie zagwarantowanej wolności obywatelskiej i religijnej, niezależności instytucji kościelnej i swobody w kontaktowaniu się ze Stolicą Apostolską<sup>7</sup>.

Mimo takich działań, które wyrwały społeczność katolicką z letargu wyznaniowego i uaktywniły ją w walce o swoje prawa uwidocznił się także proces liberalizacji życia, którego desydenci dezauowali szeroką działalność duszpasterską oraz charytatywną Kościoła, dążąc do jego marginalizacji, a w ślad za tym i laicyzacji życia społecznego. Liberalne ośrodki Niemiec dostrzegając wzrost aktywności Kościoła katolickiego dążyły do usankcjonowania, w nowej postaci, józefinizmu, dostosowując go do nowoczesnego systemu parlamentarnego. Ponadto polityka władz zmierzała do systematycznej laicyzacji instytucji państwowych, a popieranie nowopowstałych wyznań, jak starokatolicyzm, do zawężenia kręgów intelektualnych, co w efekcie przyczyniło się do wytracenia impetu aktywności kościelnej i złożenia Kościoła katolickiego w stan marazmu<sup>8</sup>. Także

<sup>3</sup> J. Wittig, *Apostoł miłosierdzia. Robert Spiske i jego dzieło*, tłum. R. Borowik, Wrocław 1999, s. 55; J. Swastek, *Opinia o świętości życia (fama sanctitatis) założyciela Sióstr św. Jadwigi - sługi Bożego ks. pralata Roberta Spiskego (1821-1888)*, w: *Służcie Panu z weselem*, red. I. Dec, t. 1, Wrocław 2000, s. 218.

<sup>4</sup> W. Izdebska, *Działalność Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej w latach 1854-1939*, Rzym-Wrocław 1976, s. 8; J. Swastek, *Ksiądz Jan Schneider (1824-1876) jako założyciel Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej*, w: *Viae historicae. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Goliński, S. Rosik, Wrocław 2001, s. 390.

<sup>5</sup> G. A. Niedziela, *Jadwiżanki w służbie Kościoła*, Wrocław 1985, s. 27; J. Schweter, *Historia Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej*, tłum. D. Kleinert, Wrocław 2000, s. 73.

<sup>6</sup> S. Jarocki, *Katolicka nauka społeczna*, Paris 1964, s. 212.

<sup>7</sup> Z. Zieliński, *Centrum*, EK, t. II, Lublin 1995, kol. 1422.

<sup>8</sup> R. Aubert, *Kościół katolicki od kryzysu 1848 roku do pierwszej wojny światowej*, w: *Historia Kościoła*, red. R. Aubert, P. E. Crunican, J. Tracy Ellis, F. B. Pike, J. Bruls, J. Hajjar, t. 5, Warszawa 1985, s. 68-72.

wciąż pojawiająca się kwestia robotnicza, która swoje apogeum osiągnęła w okresie rewolucji październikowej nie napawała optymizmem kręgi katolickie, które poszukiwały skutecznych metod wyjścia z kryzysu społecznego i wyznaniowego. Przeciwwagą dla takich postaw i trendów światowych miało być powołanie do życia, na początku lat dwudziestych XX stulecia, Akcji Katolickiej.

## 1. Idea Akcji Katolickiej

Początków Akcji Katolickiej należy dopatrywać się w nauczaniu społecznym papieża począwszy od Leona XIII i jego encykliki *Rerum novarum* z 1891 r. poprzez encyklikę Piusa X *Il fermo proposito*, wydaną w 1905 r. a skończywszy na encyklice *Ubi arcano Dei* z 1922 r. autorstwa papieża Piusa XI<sup>9</sup>.

Leon XIII swoją encykliką włączył się w nurt spraw społecznych, ukazując zarazem wadliwość systemu społeczno-gospodarczego, który izolując robotnika, czyniąc go samotnym i bezbronnym nałożył na niego prawie niewolnicze jarzmo, ograniczając tym samym jego potrzeby życiowe<sup>10</sup>. Jedną z form walki o swoje prawa miało być, zdaniem papieża, łączenie się robotników w stowarzyszenia zawodowe, które nie tylko wypełniłyby lukę jaka powstała po zniesieniu zrzeszeń zawodowych, lecz przede wszystkim przyczyniłyby się do wzmocnienia pozycji społecznej robotnika. Ponadto stowarzyszenia te powinny nakreślić swój cel, tak by zawierałyby one szereg zadań szczegółowych, wynikających z konkretnych potrzeb i interesów swych członków, a przede wszystkim powinny uwzględniać ich udoskonalenie religijno-moralne<sup>11</sup>. Propozycja Leona XIII była na tyle nowatorska, że przewidział on w działalności stowarzyszeń kierowanie się zasadami wiary, które w osiągnięciu celów doczesnych miały uwzględniać wzrost duchowy robotnika a nie zubożyć go duchowo. Do tego potrzebne było w pracy organizacyjnej stowarzyszeń stworzenie miejsca do wychowania religijnego, by tym samym pomóc członkom stowarzyszeń w podjęciu i poznaniu obowiązków względem Boga, w budzeniu ducha pobożności, w szacunku i miłości do Kościoła katolickiego, w spełnianiu przykazań kościelnych, a także w przystępowaniu do sakramentów świętych. Tak rozumiane wy-

<sup>9</sup> J. Majka, *Katolicka Nauka Społeczna. Studium historyczno-doktrynalne*, Rzym 1986, s. 280.

<sup>10</sup> RN 332-334.

<sup>11</sup> Tamże.

znaczniki wychowania religijnego, które powinny funkcjonować w stowarzyszeniach miały, zdaniem papieża, przywracać świętość i do niej pobudzać<sup>12</sup>.

Encyklika Piusa X *Il fermo proposito* stała się wykładnią zasad teologicznych i organizacyjnych Akcji Katolickiej<sup>13</sup>. Papież, opisując realia społeczne, dostrzegał zagrożenia zarówno w dziedzinie wiary, jak i moralności, jakie budziły prądy indyferentne<sup>14</sup>. Dlatego też wskazywał na potrzebę ustanowienia nowego porządku społecznego, który charakteryzować miało zespolenie wszystkich żywotnych sił w służbie Kościoła celem odnowienia w Chrystusie życia indywidualnego, rodzinnego i społecznego. Ponadto celem nowego porządku społecznego miało być także rozszerzenie prawdy, uaktywnienie cnót, zwalczanie antychrześcijańskiej kultury we wszystkich sferach życia publicznego<sup>15</sup>. Tym samym papież Pius X zainspirował katolicki świat, w tym świeckich katolików, do zakładania różnych organizacji, w których dominującą rolę odgrywać miał laikat, dając mu praktyczne wskazania do działania.

Program ten, który później okazał się programem Akcji Katolickiej, stał się impulsem do powstania licznych katolickich organizacji we Włoszech. Na uwagę zasługuje *Unione Popolare*, która zajmowała się rozwiązywaniem kwestii społecznej na bazie nauczania Kościoła, katolickich zasad i poczucia wspólnotowego katolików wszystkich stanów<sup>16</sup>. Olbrzymi wpływ na życie katolickiej młodzieży wywarła *Gioventu Cattolica*, której zadaniem było systematyczne szkolenie młodzieży i zapoznawanie jej z bieżącymi problemami. Również *Unione Economico Sociale*, uczestnicząc w bieżących wydarzeniach życia swoich członków, zajmowała się rozwiązywaniem problemów natury ekonomicznej i była odpowiednikiem katolickich związków zawodowych. Przygotowaniem politycznym katolików do wyborów municypalnych i prowincjalnych zajmowała się *Unione Elettorale*. Również żeńska odpowiedniczka tej organizacji *Unione delle Donne Cattoliche* przyjmowała identyczne zadanie, aczkolwiek z wyrazistym celem apostołatu kobiety w rodzinie i świecie publicznym, jak również zwalczania niemoralności w modzie<sup>17</sup>.

---

<sup>12</sup> Tamże.

<sup>13</sup> R. Niparko, *Akcja Katolicka*, EK, t. I, Lublin 1995, kol. 228.

<sup>14</sup> Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Warszawa 1983, s. 337.

<sup>15</sup> B. Kumor, *Historia Kościoła*, cz. 8, Lublin 1996, s. 90.

<sup>16</sup> Tamże.

<sup>17</sup> R. Niparko, *Akcja Katolicka*, kol. 228.

## 2. Akcja Katolicka w nauczaniu papieża Piusa XI

Szczegółowym określeniem Akcji Katolickiej a zarazem jej początkiem stała się encyklika *Ubi arcano Dei* wydana 23.12.1922 r. przez papieża Piusa XI oraz jego list *Quae nobis* z 13.11.1928 r. adresowany do kardynała Adolfa Bertrama, wrocławskiego ordynariusza i przewodniczącego Episkopatu Niemiec. W dokumentach tych papież dał nowe spojrzenie na rolę laikatu w Kościele, domagając się od niego odpowiedzialności za sprawę Kościoła i wiary<sup>18</sup>.

Dokonując oceny wydarzeń społeczno-politycznych dostrzegał wzrastające nastroje wrogości i nienawiści między narodami, które podsycaly partie polityczne często przeciwstawne sobie ideologicznie. Podsycaly one atmosferę terroru, przemocy, a doprowadzając do upadku obyczajów osłabiały także życie rodzinne. Tak kreowany obraz świata ideowo pustego, pozbawionego wszelkich wartości i autorytetów wymagał dzieła odnowy moralnej, którego powinny się podjąć wszystkie stany Kościoła na czele z duchowieństwem<sup>19</sup>. To właśnie świeckich katolików dopuszczał papież do uczestniczenia w apostołacie hierarchicznym Kościoła celem odradzania życia według zasad katolickich w rodzinie i społeczeństwie, tak by wszystkie dziedziny życia ludzkiego znalazły się w zasięgu wiary<sup>20</sup>. Czynna obecność laikatu w życiu publicznym, choć z dala od stronnictw politycznych, miała także zapobiec marginalizacji Kościoła w świecie. Dlatego też, zdaniem Piusa XI, wymogiem czasu była potrzeba utworzenia nowej organizacji katolickiej i jej czynnego działania.

## 3. Założenia Akcji Katolickiej i formy jej działania

Akcja Katolicka stała się programem duszpasterskim Kościoła Powszechnego. Celem tego programu było wychowanie i przygotowanie członków Akcji Katolickiej do podjęcia działań apostołskich w swoim środowisku oraz ukazanie im konkretnych terenów pracy apostołskiej zmierzającej do

<sup>18</sup> R. Kaczmarek, *Akcja Katolicka w archidiecezji wrocławskiej za rządów kardynała Adolfa Bertrama 1914-1945*, Wrocław 2000, mps, s. 4.

<sup>19</sup> M. Leszczyński, *Akcja Katolicka w Archidiecezji Lwowskiej obrządku łacińskiego*, Lublin-Pelplin 1996, s. 32-33.

<sup>20</sup> *List Jego Świątobliwości Ojca Świętego Piusa XI do Kardynała Adolfa Bertrama, Arcybiskupa Wrocławskiego z dnia 13 listopada 1928 r.*, w: R. Kaczmarek, *Akcja Katolicka*, s. 62.

niwelowania indyferentyzmu religijnego<sup>21</sup>. Zdaniem kardynała Adolfa Bertrama, jednego z największych europejskich propagatorów tego katolickiego ruchu, Akcja Katolicka miała stać się rozmachem twórczej energii w rozwiązywaniu trudnych problemów w czasach kiedy niewiara i rozwiązłość zyskiwała status społeczny, a trendy sekularyzacyjne, wypierając wartości chrześcijańskie z życia nowoczesnego państwa, dążyły nie tylko do odrywania mas społecznych od Kościoła, ale do jego osłabienia i całkowitego zniszczenia<sup>22</sup>. Ponadto miała utwierdzać zasady chrześcijańskie w świecie, ukazując wiernym drogę do świętości. W tym celu miała ona rozwijać różne obszary działania o charakterze religijnym i duchowym, tak by ratować zalety moralne człowieka i kierować go do celu nadprzyrodzonego<sup>23</sup>.

Ponieważ Akcja Katolicka miała rozwijać się w społeczności i dla społeczeństwa wyznaczono jej także cele społeczne. Jej zadaniem miała być współpraca wiernych w życiu religijnym. Rodzinie wyznaczono krzewienie oświaty chrześcijańskiej i współpracę ze szkołą na polu oświaty państwowej. Społecznym celem Akcji Katolickiej było także preferowanie dobrej prasy, dbanie o czystość obyczajów, rozwiązywanie kwestii społecznych w oparciu o chrześcijańskie zasady, obrona praw i wolności Kościoła oraz wpływ na całokształt życia publicznego<sup>24</sup>. Tym samym nowo powołany do życia ruch katolicki dążył do powstrzymania zeświecczenia życia społecznego, powiększania liczby wiernych i dbania o ich wzrost duchowy<sup>25</sup>.

Członkowie Akcji Katolickiej mieli realizować swoje zadania uczestnicząc w akcjach religijnych, których centrum stanowić miała Eucharystia. To wokół niej miało koncentrować się życie duchowe, które wdrażało wiernych do naśladowania cnót chrześcijańskich<sup>26</sup>. Obok Eucharystii także modlitwa miała usprawniać członków Akcji Katolickiej do konkretnych działań<sup>27</sup>. Szczególną rolę przypisywano tutaj modlitwie różańcowej, która jako modlitwa medytacyjna, przemieniać miała wnętrza katolika<sup>28</sup>.

---

<sup>21</sup> S. Grelewski, *Przedmowa do polskiego wydania*, w: A. Bertram, *W służbie ideałów Akcji Katolickiej*, Poznań 1939, s. 7-8.

<sup>22</sup> A. Bertram, *W służbie ideałów*, s. 529-533.

<sup>23</sup> L. Civardi, *Podręcznik Akcji Katolickiej*, t. I, Poznań 1939, s. 32-33.

<sup>24</sup> Tamże, s. 37.

<sup>25</sup> M. Duda, *Akcja Katolicka? Tak!*, Częstochowa 1995, s. 27.

<sup>26</sup> A. Bertram, *W służbie ideałów*, s. 177-180.

<sup>27</sup> Tamże, s. 363.

<sup>28</sup> Tamże, s. 380, 383-384.

Płaszczyzną akcji religijnej była także obrona wiary. By sprostać wymogom tej akcji koniecznym okazało się pogłębianie własnej wiedzy religijnej. Formacja duchowa, intelektualna i moralna miała wspomagać członków Akcji Katolickiej w przyswajaniu sobie wystarczającej i właściwej wiedzy religijnej, by wszelkie działania opierały się na zasadach chrześcijańskich i były zgodne z nauką Kościoła. Tym samym domagano się posłuszeństwa Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła i trwania w jedności z papieżem oraz zjednoczenia z biskupami lokalnymi<sup>29</sup>.

W odniesieniu do działalności apostolskiej laikatu ta płaszczyzna akcji miała odnosić się do wszystkich dziedzin życia zarówno w bezpośrednim osobowym spotkaniu z drugim człowiekiem, jak również za pośrednictwem książki, a także ośrodków medialnych. Stając się dziełem wszystkich katolików zmierzała również do ich katolicyzacji za pośrednictwem szeroko rozumianej kultury<sup>30</sup>. W ramach tej akcji znalazły się wykłady z zakresu kultury chrześcijańskiej, prelekcje, spotkania dyskusyjne i panelowe oraz wystawy sztuki sakralnej. Ponadto organizowano kina katolickie i dyskusyjne kluby filmowe, a także katolickie teatry parafialne. Nie stroniono od imprez rozrywkowych, organizowania majówek oraz kół zainteresowań<sup>31</sup>.

Szerzenie oświaty i nauki, popieranie twórczości literackiej i artystycznej to jedno z wielu form działania Akcji Katolickiej<sup>32</sup>. Jednakże jej głównym środkiem oddziaływania miały być sakramenty święte. Kładziono także nacisk na udział w rekolekcjach i pielgrzymkach, a także na organizowanie akademii i wieczornic.

#### 4. Struktura organizacyjna Akcji Katolickiej na Śląsku

W pierwszej fazie organizowania Akcji Katolickiej episkopaty większości krajów postanowiły pod jej auspicjami zcentralizować istniejące do tej pory w tych krajach katolickie stowarzyszenia o zróżnicowanych charyzmatkach i celach w jedną organizację katolicką<sup>33</sup>. Ten tzw. model federacyjny zachowywał jednakże autonomię wszystkich stowarzyszeń wcielonych w

<sup>29</sup> S. Bross, *Pius XI o Akcji Katolickiej*, Poznań 1930, s. 50-52.

<sup>30</sup> S. Adamski, *Parafialna Akcja Katolicka*, Poznań 1938, s. 15.

<sup>31</sup> R. Kaczmarek, *Akcja Katolicka*, s. 23.

<sup>32</sup> W. Zdaniewicz, *Akcja Katolicka*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832-1939*, Warszawa 1981, s. 432.

<sup>33</sup> R. Niparko, *Akcja Katolicka*, kol. 228.



struktury organizacyjne Akcji Katolickiej<sup>34</sup>. Model włoski opowiadał za ujednoczeniem struktur Akcji Katolickiej, opierając jej organizację na 4 naturalnych stanach: mężczyźni, kobiety, młodzież męska oraz żeńska, tworzące tzw. kolumny. Do tego podobny okazał się model francusko-belgijsko-pluralistyczny, który uzupełniał jednolity system stanowy o kolumnę środowiskową<sup>35</sup>.

Oddzielny model wytworzył się w Niemczech, gdzie nawiązywano do Akcji Katolickiej, ale nie używając jej nazwy zespolono w ramach Centralnego Komitetu Katolików Niemiec wszystkie inicjatywy apostołstwa świeckich w tym kraju<sup>36</sup>. Na uwagę zasługuje fakt, że świeccy katolicy w Niemczech wykazywali wzmoczoną aktywność na polu duszpastersko-politycznym, organizując się w zrzeszeniach robotniczych, zawodowych i charytatywnych<sup>37</sup>. Organizacje te stanowiły istotny środek do poszerzania wpływów Kościoła w różnych dziedzinach życia społeczno-politycznego. Ta różnorodność stowarzyszeń i zrzeszeń kierowanych przez laikat katolicki stwarzała hierarchom niemieckim niemałe trudności organizacyjne w powołaniu do życia Akcji Katolickiej, zwłaszcza że wiązałoby się to z całkowitym przeorganizowaniem istniejących już stowarzyszeń i zrzeszeń katolickich. Tego karkołomnego zadania podjął się kard. Adolf Bertram, ordynariusz wrocławski<sup>38</sup>. W 1925 r. zwołał on synod diecezjalny, który zajął się pracą istniejących już organizacji i stowarzyszeń katolickich w swojej diecezji<sup>39</sup>. Analizując działalność przeszło 30 związków i stowarzyszeń kościelnych<sup>40</sup> wrocławski synod podkreślił potrzebę użyteczności wszystkich organizacji kościelnych dla wspólnoty parafialnej. Poszczególne stowarzyszenia jako grupy parafialne miały zachować ściśle współpracę z ogólnodiecezjalnym związkiem, a w większych parafiach miano wyłonić tzw. grupy współpracy, które zostałyby zasilone przedstawicielami wszystkich zrze-

<sup>34</sup> M. Duda, *Akcja Katolicka*, s. 29.

<sup>35</sup> Tamże, s. 28.

<sup>36</sup> E. Weron, *Komu potrzebna jest Akcja Katolicka?* „Słowo. Dziennik Katolicki”, R. 2 (1994) nr 345, s. 3.

<sup>37</sup> P. Mazura, *Die Entwicklung des politischen Katholizismus in Schlesien von seinen Anfängen bis zum Jahre 1880*, Breslau 1925, s. 42-50.

<sup>38</sup> W. Urban, *Bertram Adolf*, EK, t. II, Lublin 1995, kol. 325.

<sup>39</sup> K. Dola, *Duszpasterstwo w (archi)diecezji wrocławskiej i jej ustrój za rządów arcybiskupa ks. kardynała Adolfa Bertrama (1914-1945)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 15 (1995), s. 188.

<sup>40</sup> *Handbuch des Bistums Breslau*, Breslau 1930, s. 177-184.

szeń. Zadaniem tej grupy miało być wyznaczenie parafii wspólnych zadań oraz koordynacja współpracy poszczególnych grup parafialnych. Zgodnie z zaleceniem synodu diecezjalnego kardynał Bertram powołał do życia tego rodzaju grupę współpracy 14.03.1928 r. Równocześnie zalecał wprowadzenie takiej właśnie struktury organizacyjnej Akcji Katolickiej we wszystkich dekanatach wrocławskiej diecezji<sup>41</sup>. Dalsze istotne uwagi na temat nowopowstałej organizacji katolickiej ordynariusz wrocławski przekazał wszystkim dziekanom w 1934 r. podczas specjalnej konferencji, w czasie której mocno wypuklił ideę Akcji Katolickiej, kładąc nacisk na wyzwalenie ducha apostołskiego w istniejących już organizacjach parafialnych i potrzebę zacieśniania współpracy między nimi celem praktykowania chrześcijańskiej *caritas*<sup>42</sup>.

Struktura organizacyjna Akcji Katolickiej na terenie Śląska została dopracowana przez synod diecezjalny, który odbywał się w 1935 r. Zgodnie z jego uchwałami głównym terenem działania Akcji Katolickiej miała być parafia, a wszystkie organizacje katolickie na czele z katolickimi zrzeszeniami miały włączyć się w aktywną współpracę i stworzyć jedną komórkę organizacyjną. Całością kierować miała rada diecezjalna, którą powoływał ordynariusz. Natomiast za parafialne oddziały Akcji Katolickiej odpowiedzialne miały być rady parafialne, powoływane przez proboszczów, którzy mieli stać na ich czele<sup>43</sup>.

Uchwały synodalne z 1935 r., zwracając uwagę na Eucharystię jako źródło siły apostołstwa, wskazywały na potrzebę ruchu liturgicznego. Jego zadaniem miało być przygotowanie laikatu do uczestnictwa we Mszy św. poprzez wykształtowanie odpowiedzialności za dobór pieśni mszalnych i uczenia nowych. Zadaniem Akcji Katolickiej na Śląsku było także rozpropagowanie Apostołstwa Modlitwy, Godziny Świętej oraz nabożeństwa do Serca Pana Jezusa. Kardynał Bertram dostrzegał w Eucharystii i kulcie Serca Pana Jezusa drogę do rozbudzenia i pielęgnowania rozbudzonej religijności. Dlatego też zachęcał członków Akcji Katolickiej do praktykowania comiesięcznej Komunii świętej. Ponadto domagał się od nich uczestnictwa w adoracji Najświętszego Sakramentu, dla której to praktyki opracował zbiór modlitw adoracyjnych, wzbogacając je własnymi tekstami. Członkom Akcji Katolickiej zlecił także troskę o dobre przygotowanie dzieci do comiesięcznej Komunii<sup>44</sup>. Dlatego też, by sprostać wszystkim stawianym wymogom, członkowie Akcji Katolickiej zostali zobowiązani do udziału w działalności formacyjnej.

<sup>41</sup> K. Dola, *Duszpasterstwo*, s. 189.

<sup>42</sup> R. Kaczmarek, *Akcja Katolicka*, s. 45.

<sup>43</sup> K. Dola, *Duszpasterstwo*, s. 189.

<sup>44</sup> Tamże.

## 5. Działalność formacyjna

Dobrze funkcjonujący laikat realizujący wyznaczone mu zadania apostołskie mógł dobrze wypełniać swoją misję pod warunkiem odpowiedniego przygotowania przede wszystkim duchowego. Temu służyć miały środki formacyjne do których zaliczyć należy między innymi rekolekcje, zwłaszcza zamknięte. Idea rekolekcji miała przygotować wiernych do apostolatu, a także umocnić ich wiarę oraz wspomóc członków Akcji Katolickiej w rozwijaniu gorliwości religijnej. Ordynariusz wrocławski Adolf Bertram zachęcał także do organizowania comiesięcznych dni skupienia.

Pogłębianie życia religijnego wrocławski hierarcha wiązał z uczestnictwem w sakramencie pokuty i pojednania. Wszystkim członkom Akcji Katolickiej zalecał potrzebę stałego spowiednika i stosowanie się do jego nauk, praktyk pokutnych i umartwień. Ponadto zachęcał do modlitwy, która umacniałaby członków Akcji Katolickiej w podejmowaniu i realizowaniu trudnych zadań wyznaczonych przez Kościół.

Innym ważnym środkiem formacyjnym Akcji Katolickiej było uczestnictwo jej członków w życiu sakramentalnym. Szczególny nacisk kładziono także na sakrament bierzmowania. Jako wyraz dojrzałości chrześcijańskiej czynił on członków gotowych do zaangażowania apostołskiego. Także przestrzeganie w życiu cnót kardynalnych i Dekalogu było istotnym warunkiem członkostwa Akcji Katolickiej<sup>45</sup>.

Obok formacji religijnej i moralnej swoje urzeczywistnienie znalazła także formacja społeczna, której zadaniem było uwrażliwianie sumień, przestrzeganie zasad wiary i moralności katolickiej u członków zajmujących się działalnością gospodarczą<sup>46</sup>.

## Podsumowanie

Inicjatywa papieża Piusa XI znalazła wielkie uznanie wśród społeczności katolickiej. Jego apel o tworzenie Akcji Katolickiej trafił na podatny grunt także w diecezji wrocławskiej, gdzie ordynariuszem był kardynał Adolf Bertram. Był on wielkim orędownikiem nowej organizacji katolickiej, skupiającej w swych szeregach laikat katolicki. Będąc rzecznikiem Akcji

---

<sup>45</sup> R. Kaczmarek, *Akcja Katolicka*, s. 51-52.

<sup>46</sup> M. Starczewski, *Obecność i aktywność Akcji Katolickiej w parafii w II Rzeczypospolitej, w: Świeccy w Akcji*, red. W. Słomka, Lublin 1996, s. 102.

Katolickiej nie tylko włożył wiele wysiłku w jej zaistnienie w diecezji mu podległej, ale rozkrzewiał jej ideę piórem i słowem.

Kardynał Adolf Bertram ukazał charakterystykę Akcji Katolickiej w swojej książce *W służbie idealów Akcji Katolickiej*, która w tłumaczeniu na język polski ukazała się w Poznaniu w 1938 r. Na jej kartach przybliżył główny cel Akcji Katolickiej jako organizacji walczącej z rozwiązłością i brudem moralnym, uczącej katolików rzetelnego kształtowania ducha, który przybliżyłby laikatowi utracone oblicze Zbawiciela. Zdaniem ordynariusza wrocławskiego, powołując Akcję Katolicką do życia starano się uzdrowić chrześcijańską rodzinę, a przez nią i życie publiczne<sup>47</sup>. Ponadto w Akcji Katolickiej dostrzegał wielką siłę laikatu, który poprzez formację religijną, moralną i społeczną przyczynić się miał do rozwoju myśli chrześcijańskiej w świecie. Także jego listy pasterskie były nacechowane troską o rozwój i rozprzestrzenianie się Akcji Katolickiej w diecezji wrocławskiej. Dla tych potrzeb zwoływał synody diecezjalne (1925 i 1935), które zajęły się kształtem organizacyjnym Akcji Katolickiej i wyznaczyły jej program działania na terenie biskupstwa wrocławskiego.

Wzrastająca w siłę i znaczenie Akcja Katolicka została powstrzymana przez reżim nazistowski, który całkowicie skrępował i sparaliżował jej działalność. Mimo stosunkowo krótkiej działalności Akcja Katolicka przyniosła ogromne owoce duszpasterskie i przyczyniła się do formacji duchowej katolickiego laikatu.

## ZUSAMMENFASSUNG

### Katholische Aktion in Schlesien zur Zeit des Kardinals A. Bertrams

Initiative des Pius XI fand große Anerkennung unter Katholiken auch in Schlesien. Kardinal Bertram war ein großer Fürsprecher der neuen katholischen Organisation, die sammelte in ihren Reihen katholische Laikat. Herr Kardinal Bertram gründete die Aktion und förderte mit Wort und Schrift ihre Wirkung in der Diözese. Auch in Synoden die in der Diözese fanden im Jahr 1925 und 1935 statt das Problem der katholischen Aktion (Organisation, Ziel, Programm und Tätigkeit in der Diözese) war besprochen. In seinen Schriften propagierte Herr Kardinal Idee der Aktion und zeigte ihre Vortheile für die religiöse Bildung, Sittlichkeit und Gemeindesinn des Menschen und für die Verbreitung der christlichen Lehre in der Welt.

*Übersetz von Ryszard Paszek SDS*

<sup>47</sup> A. Bertram, *W służbie idealów*, s. 10-12.